

ОПІКА ТА ПОВАГА ДО ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ ЯК ЗАПОРУКА ЇХНЬОГО ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

У статті висвітлено питання актуальності підтримки літніх людей з метою збереження їхнього психічного здоров'я. Визначено соціально-психологічні та методичні аспекти допомоги людям похилого віку через призму педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського.

Ключові слова: психічне здоров'я, люди похилого віку, корекційна андрагогіка.

В статье рассмотрены вопросы актуальности поддержки пожилых людей с целью сохранения их психического здоровья. Определены социально-психологические и методические аспекты помощи людям пожилого возраста через призму педагогического наследия В. А. Сухомлинского.

Ключевые слова: психическое здоровье, пожилые люди, коррекционная андрагогика.

The article discusses the relevance of support for older people to maintain their mental health. Identified socio-psychological and methodological aspects of care for elderly people through the prism of the pedagogical heritage of outstanding scientist V Sukhomlinsky.

Key words: mental health, aged people, correctional andragogy.

Повага і вшанування старших поколінь – закон нашого життя.

Василь Сухомлинський

Вступ. Чи знайдеться належний резерв духовної сили у кожного, хто підбиває підсумок життя для його гідного завершення?

Звичайно, що ні... Всі ми різні за своїми устремліннями та за своїм біопсихічним потенціалом. Саме тому, в контексті за-

жені знахідки та рекомендації, актуальні й на сьогодні.

Отже, метою нашої статті є, перш за все, окреслення з позицій сьогодення основних ідей розвитку соціальних, морально-етичних та духовних чинників психічного здоров'я шляхом аналізу педагогічної спадщини Василя Олександровича Сухомлинського.

явленої теми конференції, кожному із нас для знаходження відповіді на непрості доленосні питання доречним буде звернення до класичної педагогіки з метою пошуку дієвих виховних систем, що сприятимуть на сучасному етапі впровадженню різноманітних соціально-економічних реформ, розробленню нових соціально-педагогічних та психологічних технологій допомоги літнім з метою підвищення рівня якості їхнього життя. Вочевидь, натхненні ідеї В. О. Сухомлинського, видатного педагога, гуманіста, вченого, котрий залишив по собі світлу пам'ять та багатоаспектну і різнопланову спадщину, що втілює у собі безцінні, практично впровад-

Виклад основного матеріалу. Серед вагомих складових структури особистості слід зазначити повагу до людей. Саме вона займає одне з провідних місць серед моральних якостей та загальнолюдських цінностей. У творах В. О. Сухомлинського є низка суджень, положень, що підкреслюють вагому роль турботи про літніх, поваги до них, а саме: «Виявляй терпимість, чесність, тактовність по відношенню до слабкостей людей похилого віку. У окремих людей є фізичні вади – до цього треба бути особливо терпимим і поблажливим» [6, с. 313];

«Не можна сміятися над старістю і старими людьми – це величезне блюзнірство; про старість треба говорити тільки з повагою» [6, с. 216].

Об'єктивна реальність засвідчує, що, на жаль, сучасна Україна належить до демографічно старих країн світу. В цих умовах особливого значення набуває знання про особливості здоров'я немолодих жителів країни, в тому числі їх психічного стану.

Психічне здоров'я – стан душевного благополуччя, що характеризується відсутністю хворобливих психічних проявів та забезпечує адекватну до умов дійсності регуляцію поведінки та діяльності. Зміст поняття не вичерпується медичними та психологічними критеріями, у ньому завжди віддзеркалюються суспільні та групові норми й цінності, які регламентують духовне життя людини [4]. Психічне здоров'я тісно пов'язане з соціальним благополуччям особистості, що виявляється в адекватному сприйнятті соціальної дійсності, інтересі до довкілля та адаптації до оточуючого, соціальному благополуччю, спрямованості на суспільну справу, культурі споживання, альтруїзмі, відповідальності перед іншими тощо.

Історія корекційної педагогіки на всіх етапах свого шляху завжди відрізняється особливим ставленням до найменш соціально захищених осіб, дітей та людей, які мають певні порушення психофізичного розвитку. Ми вже висвітлювали питання допомоги людям із особливостями інтелектуального розвитку в історичному ракурсі та з погляду сьогодення [2; 3; 5].

Принагідно слід зазначити, що матеріали наведених наукових досліджень знайшли своє застосування у навчальному процесі вищої дефектологічної школи. Нами розроблена відповідна тематика навчальних занять із різних галузей психолого-педагогічної науки, що спрямовує майбутніх дефектологів до пошуку ідей та визначення завдань на шляху допомоги нужденним.

Вивчаючи педагогічну творчість знаного класика, ми зіштовхнулися з дивним феноменом: чим далі ми віддаляємося від того часу, коли жив і творив В. О. Сухомлинський, тим його спадщина набуває більш сучасних ознак.

Особливої актуальності набувають численні положення творчого доробку В. О. Сухомлинського стосовно особливостей поведінки людей похилого віку. Вчений переконує: «Нехай не збентежує вас те, що в житті старих людей дещо вам здається дивним і незвичним – такі ж дивні речі будуть і у вас, коли ви станете старими» [6, с. 314].

Вирішальним фактором серед привілеїв старості постають притаманні цьому вікові мудрість життя, знань, цінностей, а також відчуття рівноваги та духовної гармонії. Саме ці здобутки можуть виявитися найпотужнішим стимулом і фактором розвитку

суспільства. Досить вдало це зазначає В. О. Сухомлинський: «Поважати старших необхідно тому, що вони мудріші, духовно багатші за тебе... Є речі, з якими може впоратися тільки старість, тому що в ній – мудрість багатьох поколінь» [6, с. 215-216].

Серед нечисленних публікацій, присвячених своєрідності протікання змін індивідуально-психологічного розвитку осіб похилого віку, особливо звертають на себе увагу роботи В. Болтенко, підкріплені солідним експериментальним матеріалом, отриманим на базі дослідження осіб, які перебувають у будинках-інтернатах для престарілих.

Відповідно до його концепції, в їхньому житті можна виділити низку послідовних етапів, чергова змінюваність та тривалість яких не залежать від паспортного (хронологічного) віку людини [1].

На першому етапі зберігається зв'язок з тим видом діяльності, який був провідним для людини до виходу на пенсію. Як правило, цей вид діяльності був безпосередньо пов'язаний з її професією.

На другому етапі спостерігається своєрідне звуження цінностей людини похилого віку за рахунок випадіння ряду цінностей попереднього етапу.

На третьому етапі провідне місце, зазвичай, займає турбота про власне здоров'я.

На четвертому етапі сенс життя полягає в збереженні самого життя. Переважна частина активності спрямована на самообслуговування, на діяльність зі збереження фізичного стану, стабільності.

І, нарешті, на п'ятому етапі відбувається домінування потреб суто вітального характеру (їжа, спокій, сон тощо).

Зазначений підхід щодо проблем особистісних змін людей похилого віку, хоч і цікавий, однак напевно чи його можна вважати абсолютним.

Сучасність доводить, що основною турботою держави щодо літніх людей (в тому числі інвалідів) є їхня матеріальна підтримка (пенсії, адресні допомоги, пільги тощо). Однак непрацездатні громадяни потребують не лише матеріальної підтримки. Важливого значення набуває надання їм діючої фізичної, корекційно-психологічної, духовної, організаційної та іншої допомоги.

На наш погляд, помилково вважати, що наявність духовної порожнечі є лише у людей літнього віку, які залишилися за бортом сімейного човну, в особливих скрутних умовах. Людина може бути залишена наодинці зі своїми проблемами навіть серед численної родини. Ця ситуація ще більш яtringить її душевний стан, а то й взагалі призводить до відчаю.

У своїх творах В. О. Сухомлинський також неодноразово наголошував на необхідності визнання негативних наслідків самотності: «У старості для людини особливо дорогим є те, що про неї не забувають... Не можна залишати літню люди-

ну на самоті, ... чим ближче захід людського життя, тим гостріше відчувається гіркота самотності»; «Самотність і безнадійність роблять людину безсилою» [6, с. 159].

Пошук і реалізація адекватних заходів підтримки літніх людей залишаються сенсом соціальної діяльності на національному рівні. Серед пропорованих вченими-геронтологами і соціальними антропологами конкретних заходів, що вимагають перегляду основних концептуальних параметрів національної соціальної політики, на наш погляд, особливої уваги заслуговує концепція селективної оптимізації життєдіяльності людей похилого віку з компенсацією соціальних амортизаторів [7].

Процес старіння у кожній окремій людині відбувається індивідуально. Головне – не застосовувати до всіх один критерій. У той же час важливо усвідомити, що літні люди – це вікова група, яка має соціально специфічні особливості й потреби. У свою чергу, інвалідність у літніх людей являє собою соціальний феномен, уникнути якого не може жодне суспільство, і кожна держава, відповідно до рівня свого розвитку, пріоритетів та можливостей, формує соціальну та економічну політику щодо зазначеної категорії громадян. Корекційна педагогіка також не стоїть осторонь. Людина із особливими потребами поважного віку займає в цьому спектрі осіб одне з найбільш вразливих місць.

Отже, літня людина повинна розвивати у собі, згідно з власними інтересами, симпатіями та потребами, широкий діапазон різних форм активності: культурну, духовну, професійну, громадську, художню, спортивну тощо. Оточення ж повинно надати їй в цьому максимальну безбар'єрну підтримку та допомогу. Старість у жодному разі не повинна бути пасивною вегетацією, вона повинна стати подальшим етапом реалізації прагнень людини, задоволення її потреби бути значущою та самостійною.

Висновки. Таким чином, розвиток системи соціально-духовних та корекційних послуг для літніх людей (інвалідів) гостро потребує науково обґрунтованих підходів як до модернізації та оптимізації всієї системи соціального обслуговування, так і до впровадження нових технологій, моделей соціальних, духовних та психолого-педагогічних

механізмів розвитку галузі у відповідності до соціально-економічного розвитку суспільства.

Слід визнати, що глибокий психологізм простежується у поглядах В. О. Сухомлинського щодо підтримки й поваги літніх з боку молоді. Така взаємодія скоріш може розглядатися як превентивна міра, як прагнення гарантувати собі аналогічне положення в майбутньому. Спілкуючись, підтримуючи та допомагаючи людям похилого віку, слід звернути увагу на наступне: необхідно розрізнити нормальний, патологічний і оптимальний процес старіння; враховувати гнучкість у підходах до виявлення потенційних резервних здібностей літніх людей; вікові обмеження у розвитку резервних здібностей та адаптації до змін у навколишньому середовищі; враховувати вікові негативні зміни в співвідношенні парадигми «здобуття – втрати», враховувати особливості психіки літньої людини. Адже активне, творче включення літніх людей у життя суспільства дозволить молоді звільнитися від страху перед старістю й побачити у ній оптимістичну природну фазу свого майбутнього життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болтенко В. В. Изменения личности у престарелых, проживающих в домах-интернатах: автореф. дисс. ... канд. психол. наук / М.: Изд-во МГУ, 1980. – 21 с.
2. Гладченко І. В. Формування духовнозбережувальної компетенції в дітей з порушеннями психофізичного розвитку в умовах дошкільного корекційно-розвивального простору / І. В. Гладченко, М. О. Супрун // Труды КДА, 2015. – № 22. – С. 303-309.
3. Кушнар'єв С. В. Соціально-педагогічні умови надання допомоги засудженим похилого віку у виправній колонії / С. В. Кушнар'єв – К.: Інститут проблем виховання НАПН України, 2005. – 246 с.
4. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. Front Cover. Прапор, 2009 – Psychology – 669 pages.
5. Супрун М. О. Людина із особливими потребами у сфері пастирської служби / М. О. Супрун // Труды КДА, 2013. – № 18. – С. 333-340.
6. Сухомлинский В. А. Избранные произведения: в 5 томах / В. А. Сухомлинский. – Том 2. – К.: Радянська школа, 1979. – 718 с.
7. Холостова Е. И. Социальная работа с пожилыми людьми: Учебное пособие / Холостова Евдокия Ивановна. – 2-е изд. – М.: Дашков и К°, 2003. – 296 с.